

PRACE NAUKOWE
Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu nr 293
RESEARCH PAPERS
of Wrocław University of Economics No. 293

Jakość życia a zrównoważony rozwój

Redaktorzy naukowi
Zofia Rusnak
Beata Zmyślona

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2013

Redaktor Wydawnictwa: Aleksandra Śliwka

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Barbara Cibis

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się

na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie

wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Wrocław 2013

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-306-9

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	7
Łukasz Baka: Pracoholizm i zaangażowanie w pracy jako wyznaczniki dobrostanu psychicznego pracowników	9
Agnieszka Borowska: Jakość życia mieszkańców obszarów wiejskich w Polsce w latach 1995-2011	27
Iwona Cieślak: Jakość układu komunikacji pieszej w przestrzeni zurbanizowanej.....	45
Beata Detyna, Jerzy Detyna, Anna Kajewska-Dudek: Wypalenie zawodowe jako następstwo stresu w pracy zawodowej pracowników medycznych	57
Agnieszka Żarczyńska-Dobiesz, Jolanta Grzebieluch: Zjawisko mobbingu jako jedna z przyczyn zaburzenia równowagi pracownika w środowisku pracy	74
Marzena Hajduk-Stelmachowicz: Motywy wdrażania Systemu Zarządzania Środowiskowego w kontekście budowania potencjału ekoinnowacyjnego	85
Tomasz Holecki, Michał Skrzypek, Karolina Wójcik: Sytuacja materialna osób po transplantacji serca	98
Alina Jędrzejczak: Nierówności dochodowe i ubóstwo wśród rodzin wielodzietnych w Polsce	108
Jan Kazak: Wskaźniki przestrzenne niezrównoważonej zabudowy podmiejskiej okolic Wrocławia	122
Monika Mularska-Kucharek, Justyna Wiktorowicz: Ocena subiektywnej jakości życia osób w wieku 50+ w świetle badań mieszkańców Łodzi	135
Agnieszka Siedlecka: Obiektywna jakość życia jako kategoria rozwoju zrównoważonego na przykładzie gmin województwa lubelskiego.....	149
Szymon Szewrański, Jan Kazak, Józef Sasik: Procesy suburbanizacyjne i ich skutki środowiskowe w strefie niekontrolowanego rozprzestrzeniania się dużego miasta.....	170
Ewa Tracz: Motywowanie „slow” w organizacji zorientowanej na zrównoważony rozwój i odpowiedzialność społeczną.....	180
Beata Warczewska: Wybrane aspekty jakości życia w opinii mieszkańców Parku Krajobrazowego „Dolina Baryczy”.....	195
Jadwiga Zaród: Badanie zrównoważonego rozwoju gospodarstwa rolnego za pomocą dynamicznego, wielokryterialnego modelu optymalizacyjnego.....	205

Summaries

Łukasz Baka: Workaholism and work engagement as predictors of job well-being	26
Agnieszka Borowska: Standard of living of inhabitants of rural areas in Poland in the period 1995-2011	44
Iwona Cieślak: Development of pedestrian communication in urban space and its quality	56
Beata Detyna, Jerzy Detyna, Anna Kajewska-Dudek: Burnout as a consequence of stress at work among medical staff	73
Agnieszka Żarczyńska-Dobiesz, Jolanta Grzebieluch: Mobbing as an unbalancing factor affecting employees in work environment	84
Marzena Hajduk-Stelmachowicz: Motives of implementation of Environmental Management System in the context of creating eco-innovative potential	97
Tomasz Holecki, Michał Skrzypek, Karolina Wójcik: Financial situation of people after heart transplantation	107
Alina Jędrzejczak: Income inequality and poverty in Poland by family type	121
Jan Kazak: Spatial indicators of unsustainable suburban development in Wrocław surrounding	134
Monika Mularska-Kucharek, Justyna Wiktorowicz: Subjective assessment of quality of life of people aged 50+ in the light of research among the inhabitants of Łódź	148
Agnieszka Siedlecka: Objective quality of life as a sustainable development category of communities of Lublin Voivodeship	169
Szymon Szewrański, Jan Kazak, Józef Sasik: Suburbanisation processes and their environmental effects in a zone of uncontrolled spread of a large city	179
Ewa Tracz: “Slow” motivation in sustainable development and corporate social responsibility oriented organization	194
Beata Warczewska: Selected aspects of life quality according to the inhabitants of the “Barycz Valley”	204
Jadwiga Zaród: Research on balanced development of a farm using a dynamic, multicriterial, optimization model	216

Monika Mularska-Kucharek, Justyna Wiktorowicz

Uniwersytet Łódzki

OCENA SUBIEKTYWNEJ JAKOŚCI ŻYCIA OSÓB W WIEKU 50+ W ŚWIETLE BADAŃ MIESZKAŃCÓW ŁODZI

Streszczenie: W obszarze zainteresowań autorek znalazła się przede wszystkim ocena subiektywnej jakości życia „starszych” (w wieku 50+) mieszkańców Łodzi, odnosząca się do indywidualnych kryteriów wartościowania (ocena całego życia, zadowolenia z poszczególnych jego dziedzin itp.). Jako cel pracy postawiono ocenę subiektywnej jakości życia starszych mieszkańców Łodzi. Weryfikowana jest przy tym następująca hipoteza badawcza: starszym mieszkańcom Łodzi żyje się gorzej niż młodszym. Analiza przeprowadzona została na podstawie wyników badań ankietowych, przeprowadzonych w 2010 r. na próbie 497 mieszkańców Łodzi. Badanie wykazało istotne różnice między oceną jakości życia starszego (50+) i młodszego pokolenia łodzian.

Słowa kluczowe: subiektywna jakość życia, starzenie społeczeństw, Łódź.

1. Wstęp

W ciągu ostatnich kilkadziesiąt lat problematyka jakości życia stała się przedmiotem zainteresowania zarówno teoretyków, jak i kreatorów życia społecznego: polityków, społeczników, przedstawicieli zawodów społecznych i medycznych: psychologów, terapeutów, lekarzy, jak i indywidualnych jednostek.

Pojawienie się określenia *jakość życia* wiązało się ze wzrostem gospodarczym w Stanach Zjednoczonych w latach sześćdziesiątych XX wieku. W początkowym okresie rozwoju badań nad jakością życia dotyczyły one głównie obiektywnych wskaźników stopnia zaspokojenia potrzeb. Od kilku lat pojawia się tendencja do poszerzenia perspektywy, w ramach której rozpatrywane jest to zagadnienie. Jak twierdzi M. Rapley [2003, s. 28], jakość życia nie odnosi się już tylko do wyznaczników obiektywnych, czyli do stopnia zaspokojenia potrzeb ludzkich poprzez warunki materialne. Takie podejście ogranicza postrzeganie ludzkiej egzystencji do wymiaru posiadania dóbr (wysoki standard życia, bogactwo) i konsumpcji, która wprawdzie jest domeną dzisiejszej rzeczywistości, jednak ma określony pułap możliwości. Holistyczne postrzeganie człowieka i jego życia, szczególnie popularne na

gruncie nauk humanistycznych, spowodowało powiększenie interpretacji jakości życia o sferę subiektywną. Stąd też w jej zakres włączono wartości niematerialne, takie jak: zdrowie, wolność, edukację itp.

Można zatem przyjąć, że subiektywne poczucie jakości życia odnosi się do indywidualnych kryteriów wartościowania. Zdaniem J. Czapińskiego [2001, s. 68] miary subiektywne obejmują „oceny życia oraz poszczególnych jego aspektów, indywidualne doświadczenia stresowe i problemy z adaptacją psychiczną, system wartości i inne cechy osobowości warunkujące postawę wobec życia, aktywność życiową i zdolność przystosowania się do zmiany społecznej”.

2. Subiektywna a obiektywna jakość życia

Badania nad jakością życia już od ponad kilkadziesiąt lat stanowią istotny przedmiot analiz przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych, a także instytucji państwowych. Bez wątplenia analiza jakości życia jest istotna i potrzebna, ponieważ nie tylko diagnozuje to zjawisko, ale może mieć także wymiar aplikacyjny.

Należy zauważyć, iż mimo dość powszechnego badania jakości życia, samo pojęcie, jak również metodologia pomiaru budzą wiele kontrowersji i nie są jednoznacznie określone. Przegląd literatury, a także badań odnośnie do jakości życia pokazuje, że termin ten identyfikowany jest z pozytywną postawą wobec życia, aktywnym zmaganiem się z trudnościami, satysfakcją z życia, dążeniem do realizacji ważnych celów, pozytywnym bilansem doświadczeń życiowych, przewagą doznań i uczuć pozytywnych nad negatywnymi, radością życia [Biegańska 2006]. Jednakże termin „jakość życia” jest też często utożsamiany z ogólnie pojętym dobrobytem, a więc warunkami życia ludzi. Innymi słowy, pierwsze znaczenie jakości życia ma charakter subiektywny, drugie natomiast obiektywny. W literaturze przedmiotu wyróżnia się zatem dwa rodzaje jakości życia: subiektywną i obiektywną. Argumentem na rzecz takiego podejścia do badania jakości życia jest przedmiot badań, którym nie jest „ludność”, ale człowiek oraz zbiorowości ludzkie [Siciński, Strzelecki 1976]. Jakość życia rozumie się wówczas jako poziom oraz wzajemne powiązanie dwóch aspektów egzystencji ludzkiej: możliwości pełni rozwoju jednostki ludzkiej oraz zadowolenia życiowego [Kolipiński 1978].

Generalnie jakość życia rozumiana subiektywnie to rezultat wewnętrznych procesów wartościowania różnych sfer życia i życia jako całości. Jakość życia w rozumieniu obiektywnym to natomiast zespół warunków życia człowieka, obiektywne atrybuty świata przyrody, przedmiotów i kultury oraz obiektywnie oceniane atrybuty człowieka związane z poziomem życia i pozycją społeczną [Sęk 1993]. Dlatego też badając jakość subiektywną, uwzględnia się dość szeroki wachlarz wskaźników opisujących wielowymiarowość dobrostanu, w tym: zadowolenie jednostki z poszczególnych dziedzin życia, pragnienie, tj. wolę życia, czy też globalną ocenę życia [Campbell, Converse, Rodgers 1967; Andrews, Withey 1976; Czapiński 2006;

CBOS; Derbis, Bańka 1998]. W przypadku obiektywnej jakości życia stosowana metodologia odnosi się do wskaźników uwzględniających materialne warunki życia, m.in. dochód, wielkość i status mieszkania [Ostasiewicz 2004; CBOS 2009, 2011; Czapiński 2006].

Badanie jakości życia ma znaczenie zarówno dla kreatorów życia społecznego, jak indywidualnych jednostek chcących czynić swoje życie szczęśliwszym. Wśród determinant jakości życia wymienia się zmienne społeczno-demograficzne [Wilson 1967; CBOS 2009; Helliwell 2002]. Jak wynika z przeprowadzonych badań, czynnikiem silnie różnicującym badane zjawisko jest m.in. wiek. Być może jest to podyktowane sumą doświadczeń, jaka różni osoby młodsze i starsze, w tym doświadczeń negatywnych, nie tylko tych osobistych, ale także społecznych. Kultura okazuje się ważną determinantą subiektywnej jakości życia [Diener 2000]. Ma to zatem istotne znaczenie w kontekście problemów starzenia się społeczeństwa.

3. Starzenie się społeczeństwa Łodzi na tle województwa łódzkiego

Województwo łódzkie należy – obok świętokrzyskiego – do województw najstarszych demograficznie. Odsetek osób w wieku poprodukcyjnym jest najwyższy (w porównaniu z pozostałymi województwami) – 19,8% wobec średniej dla Polski na poziomie 18%. Dla kobiet wskaźniki te są jeszcze wyższe – 26,7% wobec średniej dla Polski rzędu 24% [GUS 2012]. W samej Łodzi pod koniec 2011 r. mieszkało 725,1 tys. osób, przy czym kobiety stanowiły 54,5% ogółu. Ludność Łodzi stanowiła 28,6% populacji województwa łódzkiego. W momencie przeprowadzania badania (2010 r.) Łódź zamieszkiwało 737,1 tys. osób, zaś osoby w wieku 50+ stanowiły 42,4% populacji (w tym te w wieku 50-59 lat – 17,2%, w wieku 60-64 lata – 81%, zaś w wieku 65+ – 17,1%) [Urząd Statystyczny w Łodzi 2012b, s. 17].

Współczynnik obciążenia demograficznego sięga – w świetle danych NSP'2011 – dla województwa łódzkiego 61, w tym dla kobiet – 75. Wartość tego wskaźnika wynika przede wszystkim z wysokiego obciążenia osobami w wieku poprodukcyjnym, które dla kobiet sięga 45,7, zaś dla mężczyzn – 17,3 [GUS 2012]. W 2002 r. współczynnik ten był niższy niż obecnie – sięgał 27,6, w tym dla kobiet – 39,0, zaś dla mężczyzn – 19,9 (por. BDL). Według prognozy demograficznej, w 2035 r. jego poziom wzrośnie do 77, w tym do 57 dla mężczyzn i aż do 99 dla kobiet [Urząd Statystyczny w Łodzi 2012a, tab. 4(40)]. Spowodowane jest to m.in. wydłużaniem się życia – w 2010 r. przeciętne dalsze trwanie życia wynosiło w woj. łódzkim 70,1 roku dla mężczyzn i 79,4 roku dla kobiet (wzrost o ponad 2 lata na przestrzeni ostatniej dekady) [Urząd Statystyczny w Łodzi 2012c, tab. 23(59)].

Starzenie się społeczeństwa województwa łódzkiego, w tym zwłaszcza jego stolicy, ma swoje konsekwencje ekonomiczne i społeczne, jedną z nich może być – jak sądzimy – obniżenie jakości życia. Analiza w tym zakresie jest przedmiotem kolejnego punktu.

4. Ocena jakości życia mieszkańców Łodzi

4.1. Metodyka badania

W niniejszym artykule analizie podano subiektywny wymiar jakości życia osób w wieku 50+. Materiał empiryczny stanowiący podstawę prezentowanych analiz został zgromadzony w ramach projektu „Kapitał społeczny a postawy przedsiębiorczości i jakość życia mieszkańców Łodzi”, nr N N116 274038. Badania ilościowe zrealizowane zostały w 2010 r. wśród 497 dorosłych mieszkańców Łodzi. Próba ma charakter reprezentatywny. Operatem losowania była próba adresowa PESEL, pozyskana z Łódzkiego Regionalnego Banku Danych. Badanie przeprowadzone zostało metodą PAPI, tj. zestandaryzowanego wywiadu kwestionariuszowego, realizowanego metodą bezpośredniego kontaktu ankietera z badanym.

Ocena jakości życia w jej subiektywnym wymiarze opierała się na metodyce stosowanej obecnie w badaniach CBOS [CBOS 2009] i Diagnostyki Społecznej [Diagnoza Społeczna 2009]. Metodykę tę jako pierwszy w polskich realiach wdrożył W. Ostasiewicz [2004] w ramach Polskiego Generalnego Sondażu Jakości Życia, uwzględniana była również w badaniach GUS-u [GUS 1997]. Przyjmowane w polskich badaniach zasady pomiaru jakości życia w tym właśnie wymiarze opierają się na założeniach wypracowanych przez Campbella [Campbell i in. 1976], uwzględniając ocenę zadowolenia z wybranych dziedzin życia. W niniejszym badaniu dokonano oceny zadowolenia: ze swoich relacji z najbliższymi w rodzinie, z sytuacji finansowej własnej rodziny, z relacji z kolegami, z obecnych dochodów rodziny, z możliwości zaspokojenia potrzeb żywnościowych, ze stanu swojego zdrowia, ze swoich osiągnięć życiowych, z warunków mieszkaniowych, z poziomu dostępnych dóbr i usług, z perspektyw na przyszłość, z życia seksualnego, ze swego wykształcenia, ze sposobu spędzania wolnego czasu, z pracy, z dzieci, z małżeństwa, ze stanu bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania, z opieki zdrowotnej blisko miejsca zamieszkania, ze swojego uczestnictwa w kulturze, z sytuacji w kraju, z elit politycznych kraju. Każda z tych zmiennych cząstkowych mierzona była na siedmiostopniowej skali Likerta. W analizie posłużono się syntetycznym wskaźnikiem (indeksem) subiektywnej jakości życia, który został skonstruowany jako suma punktów uzyskanych dla poszczególnych zmiennych cząstkowych, przy czym im wyższa wartość zmiennej, tym wyższa ocena jakości życia. Średni poziom zadowolenia z wymiarów subiektywnej jakości wyniósł 97,77. Wartość ta na tle potencjalnego zakresu zmiennej (21-147) wskazuje na relatywnie wysoki poziom subiektywnej jakości życia. Oprócz omówionego wskaźnika syntetycznego, subiektywna jakość życia mierzona była także w sposób generalny, przez pytanie o ogólne zadowolenie z życia (mierzone również na skali siedmiostopniowej).

Zakres wykorzystanych metod statystycznych obejmował: (1) test niezależności chi-kwadrat lub alternatywnie dokładny test Fishera dla oceny relacji między zmiennymi jakościowymi, (2) test *t*-Studenta, ANOVA lub test Manna-Whitneya dla oceny

istotności różnic między podpopulacjami z punktu widzenia wskaźnika subiektywnej jakości życia, (3) dwuczynnikową analizę wariancji dla oceny wskaźnika subiektywnej jakości życia z uwzględnieniem dwóch czynników równocześnie oraz (4) współczynnik korelacji rang Spearmana dla oceny zależności między wskaźnikiem subiektywnej jakości życia a innymi zmiennymi ilościowymi. Przyjęto standardowo używany poziom istotności $\alpha = 0,05$. Zależność bądź różnice między populacjami uznawano za istotne w sensie statystycznym, jeśli prawdopodobieństwo testowe p było niższe niż przyjęty poziom istotności.

Obliczenia wykonano w pakiecie SPSS 19.0.

4.2. Łodzianie w wieku 50+ w świetle badań ankietowych

Uczestnikami badania w podobnym stopniu były kobiety (53,8%) i mężczyźni (46,2%). Biorąc pod uwagę cel badania, należy zauważyć, że struktura wiekowa mieszkańców Łodzi – respondentów badania – jest zróżnicowana, a osoby w wieku 50+ stanowiły łącznie 48,9% próby (por. tab. 1). Podobnie jak w przypadku populacji w obrębie grupy 50+ nieznacznie przeważają kobiety (zwłaszcza w starszych grupach wieku).

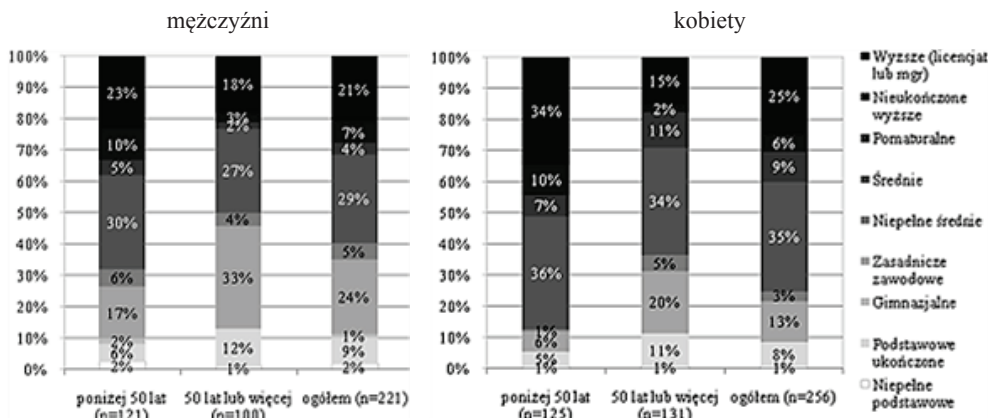
Tabela 1. Struktura próby według wieku

Płeć	Wiek											Ogółem
	do 24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70 lub więcej	
Liczba respondentów												
Mężczyzna	18	29	17	21	17	19	30	22	25	15	8	221
Kobieta	19	19	27	20	25	16	32	37	29	20	13	257
Ogółem	37	48	44	41	42	35	62	59	54	35	21	478
Odsetek respondentów (w %)												
Mężczyzna	8,1	13,1	7,7	9,5	7,7	8,6	13,6	10,0	11,3	6,8	3,6	46,2
Kobieta	7,4	7,4	10,5	7,8	9,7	6,2	12,5	14,4	11,3	7,8	5,1	53,8
Ogółem	7,7	10,0	9,2	8,6	8,8	7,3	13,0	12,3	11,3	7,3	4,4	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania „Kapitał społeczny a postawy przedsiębiorczości i jakość życia mieszkańców Łodzi”.

Młodszy mieszkańcy Łodzi są, generalnie rzecz biorąc, lepiej wykształceni niż ci po 50. roku życia. Różnice te są istotne w sensie statystycznym – dotyczy to zarówno kobiet, jak i mężczyzn (por. rys. 1).

Zgodnie z ogólnopolską tendencją w przypadku kobiet (niezależnie od wieku) odsetek osób z wykształceniem wyższym jest wyższy niż dla mężczyzn. Mężczyźni

* Dla kobiet, p w dokładnym teście Fishera jest bliskie 0, dla mężczyzn $p = 0,024^*$. Pomięto braki odpowiedzi.

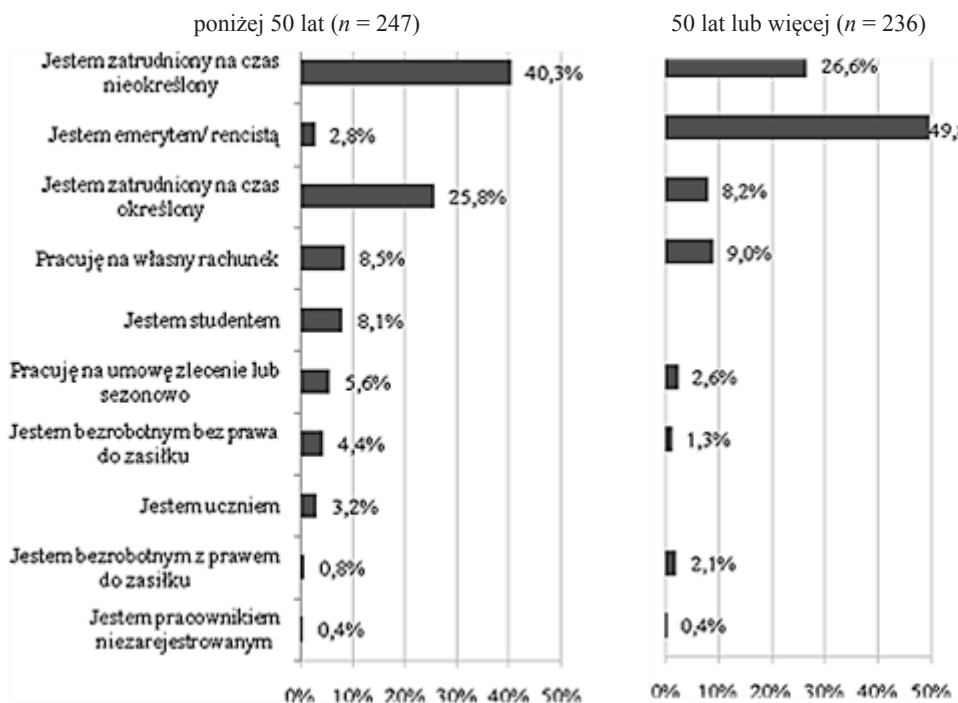
Rys. 1. Poziom wykształcenia mieszkańców Łodzi według płci i wieku (w %)

Źródło: jak w tab. 1.

w wieku 50+ (mieszkańcy Łodzi – uczestnicy badania) posiadają zwykle wykształcenie zasadnicze zawodowe (33%) lub średnie (27%), kobiety natomiast – średnie (34%), w ok. 20% – zasadnicze zawodowe. Warto też zwrócić uwagę, że 13% mężczyzn i ok. 12% kobiet w wieku 50+ legitymuje się co najwyżej podstawowym wykształceniem.

Co naturalne, osoby w wieku 50+ to w dużej mierze (prawie 50%) emeryci lub renciści (por. rys. 2). Odsetek emerytek/rencistek sięga ok. 53%, zaś emerytów/rencistów – ok. 45%. Ok. 38% badanych mieszkańców Łodzi w wieku 50+ nadal pracuje. Ze względu na wyższy wiek emerytalny częściej są to mężczyźni niż kobiety. Osoby z obu porównywanych grup wieku charakteryzują się podobną przedsiębiorczością, wyrażoną udziałem pracujących na własny rachunek. Biorąc pod uwagę wyłącznie zatrudnionych, należy stwierdzić, że aż 95% kobiet z tej grupy w wieku 50+ pracuje na umowę na czas nieokreślony (w grupie poniżej 50 lat analogiczny odsetek sięga 55%), podczas gdy w przypadku mężczyzn odsetki te są wyrównane w obu grupach wieku (68 wobec 60%). Starsze kobiety znacznie rzadziej zatrudnione są także w ramach umowy na czas określony (23 wobec 43%).

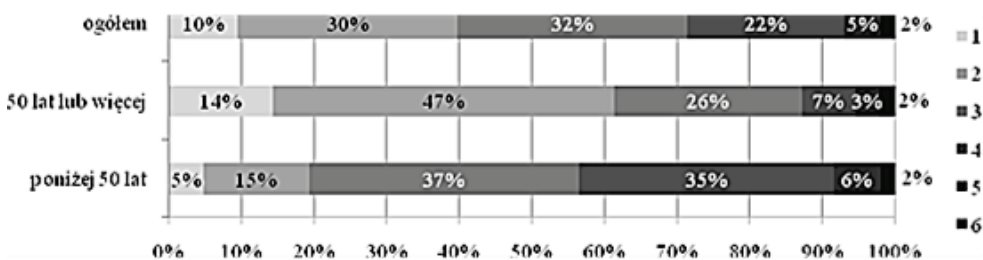
Sytuacja rodzinna obu grup różni się istotnie (w dokładnym teście Fishera $p < 0,001$) – osoby w wieku 50+ mają już zwykle odchowane dzieci (jedynie 8,1% osób z tej grupy ma dzieci w wieku szkolnym), stąd żyją częściej w mniejszych gospodarstwach, dla 61% z nich są to gospodarstwa co najwyżej dwuosobowe (por. rys. 3).

* $p < 0,001$ * (zastosowano dokładny test Fishera).

Rys. 2. Sytuacja zawodowa mieszkańców Łodzi według wieku*

Źródło: jak w tab. 1.

* $p < 0,001$ * (zastosowano dokładny test Fishera).

Rys. 3. Struktura próby według wielkości gospodarstwa domowego w przekroju wieku

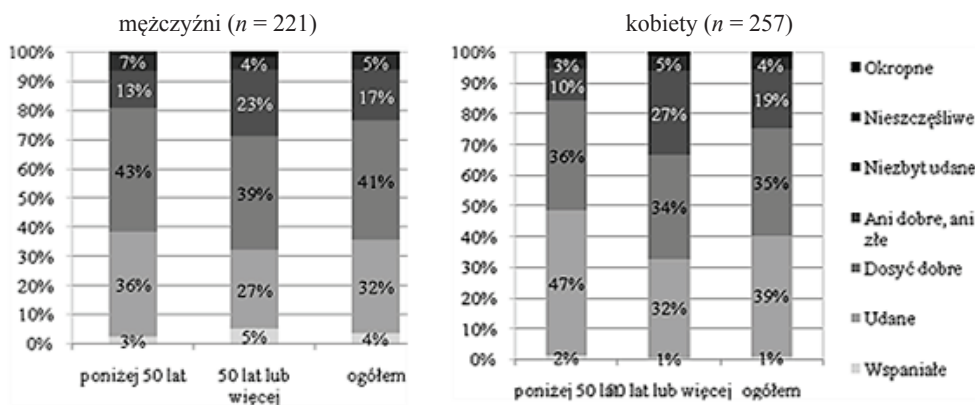
Źródło: jak w tab. 1.

Warto zaznaczyć, że wśród osób w wieku 50+ kobiety wyraźnie częściej (20,6%) niż mężczyźni (7% wskazań) prowadzą gospodarstwa jednoosobowo. Jest to najczęściej wywołane zgonem współmałżonka, ma zatem swoje konsekwencje ekonomiczne, społeczne i psychologiczne, rzutując również na ocenę jakości życia.

4.3. Ocena subiektywnej jakości życia mieszkańców Łodzi

Ważnym aspektem badania subiektywnej jakości życia jest poznanie ogólnej oceny w tym względzie. Dlatego też pytanie o poziom zadowolenia z życia stosowane jest przez wiele polskich ośrodków badawczych, zajmujących się problematyką kondycji psychicznej ludzi. Z przeprowadzonych badań wynika, że z roku na rok satysfakcja życiowa Polaków wzrasta [CBOS 2009; 2010; Diagnoza Społeczna 2009]. Wyniki oceny ogólnego poziomu zadowolenia z życia łodzian są zbliżone do danych pochodzących z badań ogólnopolskich.

Jak wynika z informacji zaprezentowanych na rys. 4, zarówno kobiety, jak i mężczyźni w wieku 50+ są wyraźnie (istotnie w sensie statystycznym) mniej zadowoleni z życia niż osoby młodsze – za udane bądź wspaniałe uważa swoje życie ok. 39% mężczyzn i ok. 49% kobiet w wieku poniżej 50 lat wobec 32% mężczyzn i 33% kobiet w wieku 50+. Mężczyźni są przy tym nieco bardziej optymistycznie nastawieni do swojego życia niż kobiety (niezależnie od wieku) – kolejne 39-43% mężczyzn i 34-36% kobiet uważa swoje życia za dość dobre.

* Dla kobiet, w dokładnym teście Fishera $p = 0,004^*$, dla mężczyzn $p = 0,136$. Pominięto braki odpowiedzi.

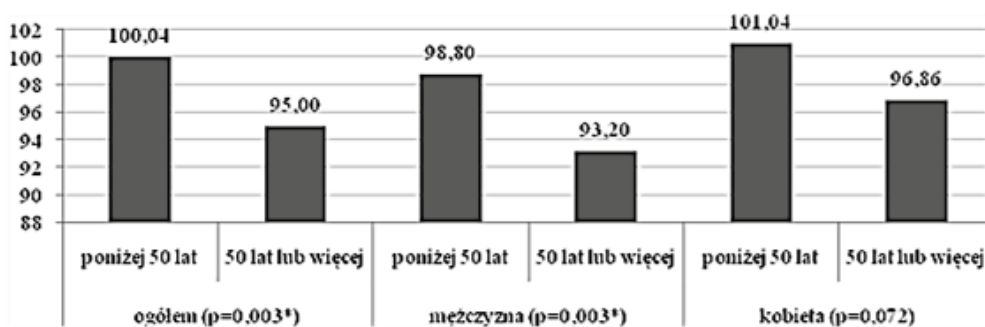
Rys. 4. Określenie jakości życia przez mieszkańców Łodzi według wieku (w %)

Źródło: jak w tab. 1.

Z wieloletnich badań wynika, że zmiany zapoczątkowane w 1989 r. pozytywnie wpłynęły na subiektywną jakość życia społeczeństwa polskiego. Poprawie uległa nie tylko ogólna satysfakcja, ale nastąpił także wzrost zadowolenia z różnych wymiarów życia prywatnego, m.in. z sytuacji materialnej, ze stanu swojego zdrowia, z poczucia bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania itd. Poziom zadowolenia z poszczególnych dziedzin życia jest jednak zróżnicowany [CBOS 2009; Diagnoza Społeczna 2009].

W przypadku badanej zbiorowości zarówno mężczyźni, jak i kobiety w wieku 50+ najwyżej oceniają swoje życie rodzinne – w skali od 1 do 7 mediana oceny jakości życia jest najwyższa (6 pkt) w przypadku oceny relacji w rodzinie, dzieci i małżeństwa. Połowa mężczyzn w wieku 50+ ocenia na przynajmniej 5 możliwość zaspokojenia potrzeb żywnościowych, warunki mieszkaniowe, poziom dostępnych dóbr i usług, swoje relacje z kolegami, a także wykształcenie i sposób spędzania wolnego czasu. Kobiety na analogicznym poziomie oceniają również swoje osiągnięcia życiowe i stan bezpieczeństwa. Najniżej (mediana na poziomie 3) osoby w wieku 50+ oceniają sytuację w kraju oraz elity polityczne. Warto też zaznaczyć, że starsi mieszkańcy Łodzi istotnie gorzej niż osoby młodsze oceniają swoją sytuację finansową (w teście Manna-Whitneya $p = 0,045$ dla kobiet i $p = 0,035$ dla mężczyzn) oraz swój stan zdrowia ($p < 0,001$ dla kobiet i mężczyzn), ale także perspektywy na przyszłość ($p = 0,006$ dla kobiet i $p = 0,001$ dla mężczyzn). Podobne prawidłowości można wskazać w odniesieniu do oceny życia seksualnego ($p < 0,001$ dla kobiet i mężczyzn) oraz relacji kolegami ($p = 0,006$ dla kobiet i $p = 0,001$ dla mężczyzn). Natomiast istotnie wyżej kobiety i mężczyźni w wieku 50+ (w porównaniu z młodszymi) oceniają swoje małżeństwo i dzieci.

Biorąc pod uwagę wskaźnik syntetyczny oceny subiektywnej jakości życia, należy wskazać, że ocena starszych mieszkańców Łodzi jest, średnio rzecz biorąc, niższa niż osób młodszych, które nie przekroczyły 50. roku życia (por. rys. 5). Różnice te są bardziej wyraźne w przypadku kobiet niż mężczyzn w obu grupach wieku, przy czym porównując kobiety i mężczyzn w obrębie podpopulacji 50+ *versus* -50, nie stwierdza się istotnych różnic (dla osób w wieku do 50 lat $p = 0,352$, zaś dla osób 50+ $p = 0,139$).

Rys. 5. Średni poziom wskaźnika oceny subiektywnej jakości życia mieszkańców Łodzi (w pkt)*

* zastosowano test *t*-Studenta.

Źródło: jak w tab. 1.

Analizując dokładniej podpopulację w wieku 50+, zauważyć można nieco inne tendencje dla kobiet i mężczyzn – o ile w przypadku kobiet najwyższa ocena charakteryzuje te będące w wieku 55-59, o tyle w przypadku mężczyzn dla tej kategorii

wskaźnik jest najniższy (por. tab. 2). Dla kobiet jest to okres poprzedzający przejście na emeryturę. Wiele z nich właśnie wtedy rezygnuje z pracy zawodowej. W obliczu trudnej sytuacji na rynku pracy daje im to poczucie większej stabilizacji, co prawdopodobnie przekłada się na stosunkowo wysoką ocenę jakości życia. W kolejnych grupach wieku ocena ta jednak sukcesywnie się osłabia, co wynika m.in. ze zmian sytuacji rodzinnej (śmierć współmałżonka), ekonomicznej (obniżenie dochodów w porównaniu z okresem aktywności zawodowej) czy psychologicznej i społecznej (często poczucie wykluczenia). W przypadku mężczyzn tendencje takie również się zarysowują, aczkolwiek nieco słabiej. Ciekawią również wyniki dla osób w wieku 70+ – zupełnie odmienne dla kobiet i mężczyzn (mężczyźni są wyraźnie bardziej zadowoleni z życia niż kobiety), jednak ze względu na bardzo małe liczebności tych prób trudno o generalizowanie tych wniosków.

Tabela 2. Wiek a ocena subiektywnej jakości życia – wyniki ANOVA

Wiek	Mężczyźni				Kobiety			
	<i>N</i>	średnia	STD*	<i>p</i>	<i>N</i>	średnia	STD*	<i>p</i>
50-54	30	96,17	14,10	bliskie 0	32	99,03	15,81	bliskie 0
55-59	22	86,59	24,40		34	102,76	17,15	
60-64	22	93,95	13,75		24	98,46	19,93	
65-69	15	89,60	16,38		18	91,78	16,04	
70 lub więcej	8	104,88	19,66		12	78,75	14,20	

* STD – odchylenie standardowe.

Źródło: jak w tab. 1.

Jeszcze wyraźniej podkreślają te różnice dane zaprezentowane w tab. 3, w której zagregowano wartości wybranych statystyk dla kobiet i mężczyzn w wieku 50+, porównując osoby, które nie przekroczyły ustawowego wieku emerytalnego (a więc w wieku produkcyjnym, ale w końcowej jego fazie) z tymi, które są w wieku poprodukcyjnym. Subiektywna ocena jakości życia jest wyższa w przypadku mężczyzn w wieku 50-64 lata niż 65+ (choć różnice nie są istotne), podczas gdy w przypadku kobiet tendencja jest odwrotna (i istotna statystycznie).

Tabela 3. Wiek produkcyjny/poprodukcyjny a ocena subiektywnej jakości życia – wyniki ANOVA

Wiek	Mężczyźni				Kobiety			
	<i>N</i>	średnia	STD	<i>p</i>	<i>N</i>	średnia	STD	<i>p</i>
50-59/64	74	92,66	17,92	0,604	66	100,95	16,49	0,003*
Wiek poprodukcyjny	23	94,91	18,68		54	91,85	18,85	

Źródło: jak w tab. 1.

Warto również zwrócić uwagę na istotność efektu interakcji między płcią a wiekiem (w rozumieniu 50-59/64 *versus* 60/65+) – potwierdza to zastosowana dwuczynnikowa analiza wariancji (dla efektu interakcji $p = 0,036$). Oznacza to, że wpływ płci na ocenę jakości życia jest zróżnicowany w przekroju wieku (o czym była już mowa powyżej), a z drugiej strony – wpływ wieku jest zróżnicowany w przekroju płci (w przypadku osób w wieku 50-59/64 kobiety ocena kobiet i mężczyzn jest zbliżona, dla starszych osób – różni się istotnie).

W obu grupach wieku ocena subiektywnej jakości życia istotnie różni się dla osób o różnym poziomie wykształcenia ($p < 0,001$) i jest tym wyższa, im poziom ten jest wyższy (por. tab. 4). Analogiczne wnioski dotyczą kobiet i mężczyzn. Zastosowany test Bonferroniego wykazał istotne różnice między większością podpopulacji wyróżnionych na podstawie wykształcenia (w obu grupach wieku). W grupie 50+ nie dotyczy to różnic między osobami z wykształceniem zasadniczym zawodowym w stosunku do co najwyżej gimnazjalnego i średniego (niezależnie od ich płci).

Tabela 4. Poziom wykształcenia a ocena subiektywnej jakości życia – wyniki ANOVA

Poziom wykształcenia	Poniżej 50 lat				50 lat lub więcej			
	<i>N</i>	średnia	STD	<i>p</i>	<i>N</i>	średnia	STD	<i>p</i>
Co najwyżej gimnazjalne	17	78,59	23,13	bliskie 0	26	81,7692	12,17640	bliskie 0
Zasadnicze zawodowe	27	94,15	15,81		56	90,3750	18,65433	
Średnie, niepełne średnie, pomaturalne lub niepełne wyższe	125	98,72	16,82		101	96,9703	16,48117	
Wyższe	71	109,92	15,09		37	105,9189	18,53282	

Źródło: jak w tab. 1.

Należy podkreślić, że wykształcenie to nie tylko sztywno określony wyznacznik rodzaju ukończonej szkoły, ale wiąże się z nim także mniejszy lub większy zasób wiedzy, umiejętności umożliwiające jednostce poznanie otaczającego świata, skuteczne w nim działanie, a także realizowanie określonych celów. Z psychologicznego punktu widzenia realizacja zakładanych celów stanowi istotny element dobrostanu psychicznego. Ludzie czują się lepiej, gdy skutecznie sobie radzą i oczekują, że poradzą sobie w przyszłości. Uzyskane wyniki potwierdzają, że prawidłowości te są niezależne od wieku – w grupie zarówno 50+, jak i poniżej 50 relacja ta ma podobny przebieg.

Ocena subiektywnej jakości życia jest też istotnie zróżnicowana w przekroju sytuacji zawodowej (por. tab. 5). Analizując podpopulację w wieku 50+, wyraźnie można stwierdzić, że praca zawodowa dostarcza mieszkańcom Łodzi powodów do zadowolenia – ocena subiektywnej jakości życia jest średnio o ok. 9 pkt wyższa niż w przypadku emerytów/rencistów (test Bonferroniego potwierdził istotność tej różnicy – $p = 0,001$).

Tabela 5. Sytuacja zawodowa a ocena subiektywnej jakości życia – wyniki ANOVA

Status na rynku pracy	Poniżej 50 lat				50 lat lub więcej			
	<i>N</i>	średnia	STD	<i>p</i>	<i>N</i>	średnia	STD	<i>p</i>
Pracujący	193	103,08	16,62	bliskie 0	105	100,18	18,35	bliskie 0
Bezrobotni	13	76,69	28,89		8	73,25	21,55	
Uczeń/student	28	95,71	13,37		0	x	x	
Emeryt/rencista	6	75,00	13,68		105	91,32	15,93	

Źródło: jak w tab. 1.

Ocena subiektywnej jakości życia jest istotnie (w sensie statystycznym) powiązana z wielkością gospodarstwa domowego, przy czym wyniki są analogiczne w obu grupach wieku – współczynnik Spearmana jest stosunkowo niski, sięga ok. 0,2, przy czym prawdopodobieństwo w teście jego istotności wskazuje na statystyczną istotność związku ($p = 0,001$ dla grupy do 50 lat oraz $p = 0,003$ dla osób w wieku 50+). Generalnie osoby żyjące w większych rodzinach wyżej oceniają swoją jakość życia. Warto przy tym podkreślić różnice między kobietami i mężczyznami w tym zakresie: dla mężczyzn związek między oceną jakości życia a wielkością gospodarstwa domowego jest istotny w sensie statystycznym, dla kobiet zaś p (prawdopodobieństwo testowe) nieznacznie przekracza poziom istotności 0,05 (p jest rzędu 0,09-0,10). Przypomnijmy, że w przypadku kobiet w wieku 50+ znaczny odsetek stanowiły samotne panie, co skłania do wniosku, że utrata współmałżonka stanowi poważne obciążenie psychiczne, ma też swoje skutki ekonomiczne i społeczne, rzutując tym samym na samoocenę jakości własnego życia.

5. Wnioski końcowe

Przemiany demograficzne ostatnich dziesięcioleci związane ze zwiększaniem się populacji Polaków w starszym wieku są szczególnie wyraźne w większych ośrodkach miejskich. Zarówno Łódź, jak i całe województwo łódzkie należą do regionów, w których tendencje te są szczególnie wyraźne, a co więcej – w dłuższej perspektywie będą się pogarszać. W polskich warunkach starości towarzyszy zwykle pogarszanie sytuacji ekonomicznej, rodzinnej i społecznej. W tej sytuacji ważne jest podejmowanie badań pozwalających na monitorowanie jakości życia starszego pokolenia. Jak wynika z licznych, prowadzonych w ostatnich latach prac badawczych, wchodzenie w fazę przedemerytalną, utożsamiane w Polsce zwykle z przekroczeniem wieku 50 lat, stanowi ważny moment w życiu człowieka, determinujący podejście do własnej kariery zawodowej, profilujący postawy wobec życia i ogólnie rozumianej aktywności. W świetle wyników badań prezentowanych w niniejszym artykule ma to również przełożenie na ocenę jakości życia. Ogólne określenie życia osób po 50. roku życia jest generalnie lepsze niż w przypadku młodszych mieszkań-

ców Łodzi. Również subiektywna jakość życia wyżej oceniana jest przez osoby w wieku do 50 lat niż „po pięćdziesiątce”. Znamienne jest również powiązanie tej oceny z poziomem wykształcenia, sytuacją zawodową i rodzinną. Bardziej zadowolony z życia są: (i) mężczyźni, (ii) osoby lepiej wykształcone, (iii) z młodszych grup wieku 50+ (w wieku produkcyjnym), (iv) mające bardziej ustabilizowaną sytuację rodzinną (w rozumieniu dzielenia gospodarstwa domowego ze współmałżonkiem i innymi członkami rodziny), (v) aktywne zawodowo. Istotne jest zatem, aby polityka społeczna – na poziomie zarówno ogólnopolskim, regionalnym, jak i lokalnym – uwzględniała specyficzne problemy pokolenia 50+, zwłaszcza będących na emeryturze, słabiej wykształconych i żyjących samotnie kobiet. Wsparcie tych grup wymaga zapewnienia m.in. odpowiedniego wsparcia finansowego, ale też odpowiedniej pomocy medycznej i psychologicznej. Dobra kondycja psychiczna jest bowiem często motorem podejmowanych działań, również tych, których celem jest poprawa swojego życia. Z dużym przekonaniem można zatem stwierdzić, że wysokie poczucie subiektywnej jakości życia ma istotne znaczenie dla funkcjonowania człowieka, a jej osłabianie może mieć negatywne konsekwencje w wykluczaniu społecznym starszych mieszkańców Łodzi. Problem ten ma znacznie szerszy wymiar przestrzenny – analogiczne wnioski można odnieść do innych terenów miejskich. Omawiane zjawiska mogą mieć inny przebieg na obszarach wiejskich, jednak ze względu na zakres prowadzonych badań niniejszy artykuł nie uwzględnia tego ujęcia. Z pewnością jednak badania w tym zakresie powinny być kontynuowane w przyszłości.

Literatura

- Andrews F., Withey S. (1976), *Social Indicators of Well-Being*, Plenum, New York.
- Biegańska K. (2006), *Podmiotowe i sytuacyjne wyznaczniki jakości życia przedsiębiorców*, niepublikowana praca doktorska, Łódź.
- Campbell A., Converse P., Rodgers W. (1976), *The Quality of American Life: Perceptions, Evaluations, and Satisfaction*, Russell Sage Foundation, USA.
- CBOS (2009), *Polacy o swoim zadowoleniu z życia. Opinie z lat 1994-2008*, Warszawa.
- CBOS (2010), *Polacy o swoim zadowoleniu z życia*, Warszawa.
- CBOS (2009), *Polacy o swoim zadowoleniu z życia. Opinie z lat 1994-2008*, Warszawa.
- CBOS (2010), *Polacy o swoim zadowoleniu z życia*, Warszawa.
- CBOS (2011), *Polacy o swoim szczęściu i pechu oraz zadowoleniu z życia*, Warszawa.
- Czapiński J. (2006), *Indywidualna jakość życia*, [w:] *Diagnoza społeczna*, VizjaPress@IT, Warszawa.
- Czapiński J. (2001), *Szczęście – złudzenie czy konieczność? Cebulowa teoria szczęścia w świetle nowych danych empirycznych*, [w:] M. Kofta, T. Szustrowa (red.), *Złudzenia, które pozwalają żyć*, PWN, Warszawa.
- Derbis R., Bańka A. (1998), *Poczucie jakości życia a swoboda działania i odpowiedzialność*, Wydawnictwo Naukowe SPA, Poznań.
- Diagnoza Społeczna (2009), www.diagnoza.com.pl.
- Diener E. (2000), *Subjective well-being, the sense of happiness and a proposal for a national index*, "American Psychologist", 55 (1), 34-43.

- GUS (2012), *Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011. Podstawowe informacje o sytuacji demograficzno-społecznej ludności Polski oraz zasobach mieszkaniowych*, ZWS GUS, Warszawa.
- GUS (1997), *Statystyczny opis jakości życia 1990-1995*, Warszawa.
- Helliwell J.F. (2002), *Social capital, the economy and well-being*, „The Review of Economic Performance and Social Progress”.
- Kopaliński J. (1978), *Człowiek – gospodarka – środowisko – przestrzeń*, PWN, Warszawa.
- Ostasiewicz W. (2004), *Ocena i analiza jakości życia*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego, Wrocław.
- Rapley M. (2003), *Quality of Life Research Sage*, London.
- Sęk H. (1993), *Jakość życia a zdrowie*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, nr 2.
- Siciński A., Strzelecki J. (1976), *Styl życia a jakość życia: przyczynek do problemów polityki społecznej*, [w:] *Styl życia*, PWN, Warszawa.
- Urząd Statystyczny w Łodzi (2012a), *Rocznik Statystyczny Województwa Łódzkiego 2011 r.*, ZWS, Łódź.
- Urząd Statystyczny w Łodzi (2012b), *Sytuacja społeczno-gospodarcza Łodzi. I-II kwartał 2012 r.*, ZWS, Łódź.
- Urząd Statystyczny w Łodzi (2012c), *Województwo Łódzkie 2011 – podregiony, powiaty, gminy*, ZWS, Łódź.
- Wilson W. (1967), *Correlates of avowed happiness*, „Psychological Bulletin”, vol. 67.

SUBJECTIVE ASSESSMENT OF QUALITY OF LIFE OF PEOPLE AGED 50+ IN THE LIGHT OF RESEARCH AMONG THE INHABITANTS OF ŁÓDŹ

Summary: The concept of quality of life as well as methodology of the measurement arouse much controversy and are not clearly defined. The literature shows, however, that firstly, the concept of quality of life is identified with the concept of happiness, prosperity, good relations with family, friends, and secondly, it is also associated with the objective living conditions. The observed process of extending lasting of life causes that the vast majority of Poles live to old age, and the most rapidly extending phase of life is just the old age. Can it be expected that the evaluation of the quality of life of people at pre-retirement and retirement age (defined at work as “people 50+”) should not clearly differ from the assessment of younger people? Considering the demographic structure of the Łódź Voivodeship, in which the share of people aged 50+ belongs to the highest in Poland, the analysis in this area seems particularly needed. Subjective quality of life, which refers to the individual evaluation criteria (evaluation of the entire life, satisfaction with each of its fields, etc) was the authors’ area of interest. The aim of this paper is the evaluation of subjective quality of life of “older” residents of Łódź. The analysis was conducted based on the results of the questionnaire surveys conducted in 2010 on a sample of 497 inhabitants of Łódź. The study showed significant differences between the quality of life of people aged 50+ and younger inhabitants of the city.

Keywords: subjective quality of life, ageing.